

DAMLANIN YOLCULUĞUNA FARKLI BAKIŞLAR: SEYR Ü SÜLÛK VE MONOMİT ÇERÇEVESİNDE ÂŞIK DÂİMÎ'NİN BİR ŞİİRİ

DIFFERENT VIEWS ON THE JOURNEY OF THE DROP: A POEM BY ÂŞIK DÂİMÎ IN THE FRAME OF SEYR U SULUK AND MONOMITE

Süleyman FİDAN*-Gülbeyaz AYDOĞAN**

ÖZ: Yol ve yolculuk kavramları farklı sanat dalları tarafından çeşitli şekillerde tasavvur edilmiştir. Bu çeşitliliğe rağmen yolculukla alakalı birçok anlatıda ortak motifler bulunmaktadır. Bu çalışmada incelenmek üzere tasavvuf öğretisine ait olan seyr ü sülûk ve Campbell tarafından ortaya koyulan Monomit kuramı çerçevesinde gelişen kahramanın sonsuz yolculuğu kavramları seçilmiştir. Bu iki kavramın yolculuk tasavvurları üzerindeki benzerlikleri değerlendirilerek Âşık Daimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* şiiri incelenmektedir. İslam inancının doğması, beraberinde tasavvuf kültürünü Müslümanların yaşama şekline, ahlâk kurallarına ve kişiliğine yön veren bir kültüre dönüştürmüştür. Bu süreçte tarikatlar ortaya çıkmaya başlamış ve bununla beraber tarikattan tarikata farklılık gösteren tasavvufî ritüeller görülmüştür. Tasavvuftaki amaç sülûk ederek hakikate ulaşmaktır. Sülûk etmek, mürşid-i kâmil adı verilen bir kişinin önderliğinde, tasavvuf gönüllüsü olan sufinin Tanrı'ya ulaşmayı hedef edindiği yolda uygulaması lazım gelen kurallar bütünü seyr ü sülûk kavramı ile ifade edilir. Yolculuk denildiğinde karşımıza çıkan diğer kavramlardan birisi ise Monomit kuramıdır. Campbell; Monomit ismini verdiği yapıdan yola çıkarak kahramanların izlediği yolları formülize etmiş ve bu yöntemle ortaklıkları çözümlenmiştir. Monomit kuramının özellikle klasik anlatıya bağlı kalan eserlerin çoğunluğunda uygulanabileceği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Âşık Dâimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eserini, tasavvuf kültüründe seyr ü sülûk yapan bir salike bakışla ve Campbell'ın Monomit kuramındaki kahramanın yolculuk evrelerine bakış olarak iki farklı pencereden incelemektir. Çalışmanın ilk bölümü, Âşık Dâimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eserini tasavvuf kültüründeki seyr ü sülûk yapan salik bakışıyla incelenmesini kapsar. Bu yaklaşıma göre eserde geçen damlanın ırmağa karışması, damlada evreni bulması ve yine kendine dönmesi vahdet-i vücûd anlayışını göstermektedir. Daha sonraki kısım Âşık Dâimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eserini, Campbell'ın Monomit kuramındaki kahramanın sonsuz yolculuğu bakışıyla incelenmesini kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre eserde yolculuğu anlatılan salik bir kahraman olarak düşünülüp salike yola çıkış-erginlenme-dönüş başlıkları altında yaklaşmıştır. Bu çalışma hazırlanırken devriye türü, tasavvuf anlayışı ve tasavvuf anlayışındaki seyr ü sülûk kavramları incelenmiştir. İncelenen eserle bu kavramlar çözümlenmiştir. Daha sonraki aşamada Campbell'ın Monomit kuramı, kuramın çeşitli eserlere uyarlanması incelenmiş ve söz konusu eserle birleştirilmiştir. Sonuç olarak bir edebi metin kahramanı veya derviş olsun, erginlenme seyahatinde ortak evrensel izler yer almaktadır.

*Doç. Dr.-Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı/Gaziantep-suleymanfidan@gmail.com (Orcid: 0000-0001-6033-4983)

**Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Programı Öğrencisi/Gaziantep-gilbiyiz@gmail.com (Orcid: 0009-0008-4099-1271)

ABSTRACT: *The concepts of road and journey have been conceived in various ways by different branches of art. Despite this diversity, there are common motifs in many narratives about the journey. In this study, the concepts of the eternal journey of the hero, which developed within the framework of the monomyth theory put forward by the mysticism doctrine and Campbell, were chosen to be examined. By evaluating the similarities on the journey conceptions of these two concepts, Âşık Dâimî's poem "I Belt on a Truth" is examined. The emergence of the Islamic faith has transformed the Sufi culture into a culture that directs the way of life, moral rules and personality of Muslims. In this process, sects began to emerge and however, Sufi rituals that differed from sect to sect were seen. The purpose of Sufism is to reach the truth by suffocating. Being a sülûk, under the leadership of a person called a murshid-i kamil, is expressed with the concept of seyr ü sülûk, which is the set of rules that the Sufi volunteer, who is a Sufi volunteer, should apply on the way he aims to reach God. One of the other concepts that we come across when traveling is called Monomite theory. Campbell; Starting from the structure he called Monomite, he formulated the paths followed by the heroes and resolved the partnerships with this method. It is seen that the monomyth theory can be applied especially in the majority of works that adhere to the classical narrative. The aim of this study is to examine Âşık Dâimî's work I Believe in a Truth from two different perspectives, as a view of a devotee who navigates in Sufi culture and as a view of the hero's journey stages in Campbell's Monomyth theory. The first part of the study covers the examination of Âşık Dâimî's "I Belt on a Truth", with the view of the devotee who watches in Sufi culture. According to this approach, the mixing of the drop with the river, finding the universe in the drop and returning to itself again shows the understanding of unity of existence. The next part covers the analysis of Âşık Dâimî's "I Belt on a Truth" from the perspective of the hero's endless journey in Campbell's Monomyth theory. According to this approach, it was considered as a devotee hero whose journey is described in the work and examined under the headings of departure-initiation-return. While preparing this study, the concepts of patrol type, understanding of Sufism and navigation in Sufism were examined. These concepts have been analyzed with the work studied. In the next stage, Campbell's Monomyth theory and its adaptation to various works were examined and combined with the work in question. As a result, there are common universal traces in the journey of initiation, whether it is a literary text hero or a dervish.*

Keywords: Âşık Dâimî, Bir Gerçeğe Bel Bağladım, Sufism, Monomite, Journey.

Giriş

Hayata gözlerini açan bir canlı, ömrünce sürececek bir yolculuğa adım atmıştır. Bu yol boyunca yürümeyi, konuşmayı ve yaşama dair çeşitli bilgileri öğrenir. Türlü zorluk ve sınavlarla karşılaşarak büyür ve yolun sonunda da hayata veda eder. Bu yolculukların geçiş dönemleri gibi bazı alt başlıkları vardır. Tasavvufî açıdan bakıldığında bu yolculuk, müritlerin seyr ü sülûk denilen yolculuğu ile karşılanmaktadır. Bir anlatı kahramanına bakıldığında ise, onu kahraman yapacak bazı yollardan geçtiği görülmektedir. Tüm bunlar esasında hayat yolculuğunun patikalarıdır. Sıradan yolculuğun, bazı amaçlara adanmasıdır. Dâimî'nin devriye türündeki *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eseri, maddî dünyaya gelip tekrar Tanrı'ya dönen bir insan-ı kâmilin ve seyr ü sülûk yapan bir salikin yolculuğunu anlatmaktadır. Bu yaklaşıma göre eserde geçen damlanın ırmağa karışması, damlada evreni bulması ve yine kendine dönmesi vahdet-i vücûd anlayışını göstermektedir. Şiirde tasavvuf bilgisine sahip bir kişinin kolaylıkla görebileceği şekilde devir döngüsü sunulur. Bu çalışmada amaçlanan; açıkça görülen bu tasavvufî

anlatımın dışına çıkılarak farklı bir bakış ile damlanın yolculuğunu yorumlamaktır. Bu bakış için de Monomit kuramı seçilmiştir. Çünkü esasında iki bakış açısı da bir insanın yolculuk serüvenini anlatmaktadır. Burada vurgulanmak istenilen, birbirinden uzak iki bakış açısındaki yolculuk tasavvurunun benzerliklerini ortaya koymak ve ilk bakışta görünen tasavvufî anlatımın dışında şiire başka hangi pencerelerden bakılabileceği konusunda çeşitlilik sağlamaktır. Campbell'ın Monomit kuramındaki kahramanın yolculuk evreleri kapsamında bu esere yaklaşıldığında ise damlanın, bir anlatı kahramanı yerine koyulabileceği görülmektedir. Yola çıkış-erginlenme-dönüş aşamaları, damla üzerinden incelendiğinde bu yolculuğun önemli kriterlerini karşıladığı açıktır. Bu çalışma her iki bakış açısından faydalanarak söz konusu eserin incelenmesini/çözümlemesini amaçlamaktadır.

Bir Gerçeğe Bel Bağladım eserinin ozanı, 1932 yılında İstanbul'da dünyaya gelen İsmail Aydın'dır. Bir şairin şiirini incelemeyen evvel şair hakkında kısa bilgi sahibi olmak, onun hangi bakış açıları ile eser verdiğini analiz etmek noktasında mühim bir husustur. İsmail Aydın, İstanbul'da dünyaya gelmesine rağmen, yetiştiği yer Erzincan'ın Kara Hüseyin köyüdür. Âşık, çocukluk döneminde ailesi ile çeşitli yerlere göç etmiştir. Aydın'ın ailesi Erzincan ve Sivas yörelerinde Ali Babaoğulları adıyla anılmaktadır. Babası, soylarının On İki İmamlardan olan İmam Rıza'nın soyuna dayandığını belirtir. Dedeleri saz ustası olan Aydın, bağlama ile küçük yaşında tanışır ve kısa sürede istidadı görülür. Rüyasında bade içtiğini anlatan âşık, bir pir tarafından bu badeyle beraber mahlası olan "Âşık Dâimî" ismini almıştır. İlk eserini 1948 senesinde yazan ve besteleyen âşık, sonrasında Türkiye'yi gezmeye başlamış ve döneminin ozanları ile hemhâl olmuştur. Âşık Veysel, Âşık Ali İzzet, Âşık Dursun Cevlanî ve Dâimî, köyde yaşadığı dönemde çağındaki birçok ozan tarafından sevilmiş ve sayılmıştır (Ata, 2019). Genellikle dinî-tasavvufî eserler üreten ozan, kente yerleşmesiyle birlikte toplumsal içerikli deyişler de söylemeye başlamış, güncel birçok konuyu eserlerinde işlemiştir. Dâimî, halk tarafından çokça sevilmiştir. Âşık hakkında kızı Yadigar Aydın Orhan tarafından *Âşık Daimî Hayatı ve Eserleri* (1999) adlı çalışmanın yanı sıra, Süleyman Zaman tarafından hazırlanmış olan; *Derinliklerin Ozanı Âşık Daimî Yaşamı, Felsefesi ve Şiirleri* (2008) adlı kitap ile Adnan Erhayat Fırat tarafından hazırlanan *Âşık Daimî ve Âşık Edebiyatı'ndaki Yeri* (2019) adlı yüksek lisans tezi mevcuttur. Ozanın içinde yetiştiği çevre *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* şiirindeki, dinî-tasavvufî motiflerin temelini oluşturmuştur.

Bir Gerçeğe Bel Bağladım şiirindeki dinî-tasavvufî motifleri temellendirebilmek için öncelikle tasavvuf inancı hakkında bilgi vermek ve şiirde görülen tasavvufî kavramları açıklamak doğru olacaktır. Müslümanların ahlâkî değerlerine, yaşamlarına ve kişiliklerine yön veren bir müessese olarak görülen tasavvufun doğması, İslamiyet'in ortaya çıkmasının yaklaşık iki yüzyıl kadar sonrasına dayanmaktadır. Tasavvuf, örgütlenme sürecinin sonunda tekke ve tarikatlar vasıtasıyla yayılmış, uzun

sürelerce İslam dünyasında etkili olmuş bir düşünme ve yaşama biçimidir (Artun, 2006: 39). Bir hadise göre, İslam'da üç derece vardır. Bu dereceler İslam, iman ve ihsandır. İhsan, görülmemesine rağmen her şeyi gören Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmektir. İnanişaya göre, inanç ve amel birbirine paraleldirler. Bu inanişaya mensup sahabilerin isteği de en üstün derecelere erişmektir. Buna sebep olan ise Kur'an-ı Kerim'de herkesin ameline göre ödüllendirileceği inancıdır. Zühd akımı sözü edilen düşünce ile hareket edenlerden dolayı doğmuştur. Böylece, hareketleri doğrultusunda "abidun" ve "zühhad", değişim ilerledikçe "sufi" ve "mutasavvıf" olarak adlandırılan şahıslar bir akımın yaratıcıları ve temsilcileri konumunu almışlardır. İlk sufi namıyla adlandırılan kişi Ebu Hâşim El Küfî'dir (Altıntaş, 1986: 3). Tasavvuf, sözcük ve sistem şekliyle Hz. Muhammed'in yaşamakta olduğu dönemde henüz var olmamıştır. Tasavvuf hakkında ilk tarif 200/815 yıllarında yaşayan Ma'rûf-i el-Kerhî ile görülür (Akçakaya, 2022: 82). Hicri 5. yüzyıl sonrasında ise tasavvufî tarikatlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarikatların da doğmasıyla birlikte tasavvufî yaşamın farklı renkleri ortaya çıkar (Bilgin, 2020). Fazla sayıda tarikatın doğması, tasavvufî ritüellerin de tarikatlar arasında farklılıklar göstermesine sebep olmuştur.

Tasavvuf inancının özü Kur'an ve sünnetlere dayanmaktadır. Tüm bu öğretileri insanlara vermek için tarikat adı verilen tasavvuf müesseseleri kurulmuştur. Tasavvuf ile ilgili fazlaca tanımlama ve tarif mevcuttur. Tasavvufun Kur'an ve sünnetle olan bağından; insanların Allah ve masivaya olan ilişkilerinden, nefsini terbiye etmesinden, ahlakının güzelliğinden, sufi kişinin özelliklerinden ve görevlerinden bahseden binlerce tarif bulunduğu söz konusudur. Tanımların çeşitliliğinin bu kadar çok olma sebebinin, tanımlayan sufinin, tanımlı yaptığı zaman dilimindeki ruhanî hâli ve tasavvufdaki mertebesine göre değişiklik göstermesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı tarif fazlalığının, en az var olmuş ve olmakta olan sufilerin sayısı kadar fazla olduğu belirtilmektedir (Coşanay, 2017: 201). Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir: Tasavvuf, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmaktır. Cüneyd'in tarifine göre ise tasavvuf, Allah ile alaka olmaksızın birlikte olmaktır (Aynî, 1985: 41). Bu tarikatlar etrafında bir araya gelen insanların hedeflediği Hakk'a yolculuktur ve burada bulunan kişilerin birbirleri ile ilişkileri şeyh-mürit ile mürit-mürit çerçevesinde gelişmektedir. Tasavvufta amaç, sülûk etmek ve sülûk ederek hakikate ulaşmaktır. Ancak sâlik bu yola çıkarken öncelikle tüm günahlarından arınıp tevbe makamına ermelidir. Sufiler, tevbe makamını, seyr ü sülûk yolculuğundaki bir sâlik için kapı mesabesinde görmektedirler (Çınar, 2016: 41). Mutasavvıfların ifade ettiklerine göre, sufinin hedefi Hakk'a ulaşmak ve erişmekse bazı terbiyelerden ve aşamalardan geçebilmesi ve başarılı olabilmesi lazım gelir. Sufiler de kendileri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Zunnûn Mısrî, sufilerin Allah'ı ve onun yargılarını masivaya tercih ettikleri için Allah'ın da onları diğer tüm şeylere tercih ettiği bir topluluk olduklarını ifade etmiştir (Kara, 1977: 20). Sufilerin amaçları, yaratıldıklarından beri etkilendikleri manevî bozulmuşluğa karşı durmaktır.

Manevî âlemde sahip oldukları vahdet hâlini yeniden elde etmek ve dünyada vücut bulmadan önce insan ve Tanrı arasında yapılan anlaşmayı yenilemektir. Diğer insanlara nazaran bu anlaşmanın farkında olan sufi, dünyevî alakalarla yani masivayla savaşırken, başlangıçtaki saflığını tekrardan elde etme çabasıdadır (Jean-Louis Michon, 2012: 86). Tasavvuf ve tarikatlardaki eğitim ve terbiye aşamalarına seyr ü sülûk yolculuğu denir (Coşanay, 2017: 202). Bu yolculuğa çıkacak kişi öncelikle bir tarikata veya tekkeye katılır. Tekke, aslı Farsça dayanmak, dayanılan yer anlamlarına gelmekte olan “tekye” kelimesinden türemiştir. Tekyegâh şeklinde de kullanımı görülmüştür. Derviş adı verilen tasavvuf ehlinin buluştukları, zikir yaptıkları ve kendi öğretilerini yerine getirdikleri yapıya verilen addır (Gölpınarlı, 1985: 17). Burada bulunan şeyhin ve müridin birbirleri ile uyumlu olmaları gerekir ve bunun için ikisi de istişareyi kullanır. Mürit, şeyhi tarafından, onun derece ve sabrını ölçmek amacıyla bazı sınavlara tabi tutulur. (Coşkun, 2018: 8). Sufilerin tarifine göre sülûk, şeyhine bağlanmış bir kişinin, belirli bazı yöntemler çerçevesinde meydana getireceği manevî bir yolculuktur. Bu yolculuğun, kişi üzerindeki etkisi maddi ve manevî hâllerinde Tanrı’ya yakınlaşma evrelerine yükselmekteki ahlâkî eğitim mertebesine ulaşmak şeklinde olması beklenir.

Seyr ü sülûk, bir tasavvuf gönüllüsü sufinin, katılmış olduğu tarikatta müridi olduğu mürid-i kâmilin yol göstericiliği ışığında Tanrı’ya ulaşmaya kadar kat ettiği yoldayken sadık kalması lazım olan bazı kurallar bütününü ifade eder. Sufi, bu yola girdiğinde benliğinden vazgeçerek kendisini tamamen müridine teslim etmelidir (Bilgin, 2020). Seyr ü sülûk, tasavvuf öğretisi ile nefsin terbiye eden salikin kendi benliğinden Hakk’a doğru yapmakta olduğu yolculuktur. Sufiler, sülûğu şu şekilde açıklamıştır: Şeyhine sadık olan bir kişinin, belirli metotlara uyararak yapacağı ruhani bir yolculuk sonunda hâl ve hareket bağlamında ruhunun Tanrı’ya yakınlaşmasına olanak sağlayacak ahlâkî terbiyedir. Seyr sözcüğünün sözlük anlamı gezmek, sülûkunki ise yola girmek, yol almak demektir (Cebecioğlu, 2005: 587). Tasavvuf çerçevesinde manan yaklaşırsa, cahilliğinden uzaklaşarak bilgiye erişen, güzel olmayan ve kötü hareketlerden kurtulup güzel olan hareketlere ve huylara yönelen salikin gelişimidir. İnsanın ruhanî şekilde kendi içerisinde, yaratıcıya yönelerek çıktığı ruhanî yolculuktur (Bilgin, 2020). Başlangıcı arınmak ve tövbe etmek olan bu yolun varması beklenen yer ise Hakk’ın razılığına ve sevgisine layık olabilmektir. Çoğu dinî ve felsefî öğretilerde yol ve yolculuk kavramları ruhun gerçek dünyasına doğru yaptığı manevî yolculuğu ve insanın hakikate olan arayışı anlamlarına gelmekte olan, evrensel birer metafor olarak kullanılmaktadır (Meçin, 2020: 334). Seyr ü sülûk diğer bir açıdan, psikolojik bir olaydır. Müridin, dâhil olduğu tarikatın kurallarına sadık kalarak yapmakta olduğu bütün dinî ritüellerin sonucunda ruhunun kademeler şeklinde arınıp temizlendiğini ve bu arınma sonucunda Tanrısal hakikatleri görmesini engellemekte olan hakikat perdelerinin kalkarak onun var olan tüm gerçekliği seyr edebilmesidir. İfade edilen tüm bu olaylar tamamen ruhsal bir şekilde vuku

bulduğundan dolayı, seyr ü sülûk yaparken meydana gelen durum ve olayları söz vasıtasıyla aktarabilmek pek yeterli olmamaktadır.

Tasavvuf inancında karşımıza çıkan ve incelediğimiz eserde de izlerini göreceğimiz bir diğer kavram da “Dört kapı-Kırk makam”dır. Tasavvufta, Hakk’a doğru yola çıkan ve Hakk’a gönül bağlamış olan erenlerin tarikatlarına adanmış şekilde seyr ü sülûk yolculuğu ile Hakk’a ulaşması gerekir. Bu yolda dört kapıdan geçmek lazımdır. Şeriat kapısı “bilmek”, tarikat kapısı “uygulamak”, hakikat kapısı “olmak” kavramlarını kapsar. Şeriat “ilim”, tarikat “amel”, hakikat ise “neticeye ulaşmak”tır (Bektaş, 2017: 16). *Makâlât* adlı eserinde Hacı Bektaş Veli dört kapı-kırk makam şu bilgileri verir: “*Kul, Çalab Tanrı’ya kırk makamda irer, dost olur. Onı şeriat içinde, onı tarikat içinde, onı marifet içinde, onı hakikat içindedür.*” (Yılmaz vd., 2007: 28). Bahsi geçen bu kapılar şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı ve hakikat kapısıdır. Sözü edilen makamlar ise salık kişinin göstermiş olduğu faaliyetin sonucunda erişmiş olduğu zorlu sınavlara rağmen gayret ile başardığı zorlukları ifade eder. Makamların her birinin başlangıçları ve bitişleri bulunmaktadır ve başlangıç ile bitiş arasında geçen süreçte salık kişide bazı hâller meydana gelmektedir. Bu hâller Allah tarafından salık kişiye bağışlanmıştır, makamlar ise salık kişinin kendi benliğinden vazgeçmesi sayesinde ulaşabileceği mertebelerdir (Özkan, 2011: 256). Denizin şeriat olduğu düşünülürse, tarikat bir gemi, hakikat ise denizin içindeki inci mercan olarak ifade edilebilir. Şeriat denizinde tarikat gemisi ile hakikatin olduğu kısma ulaşıp orada bulunan inci mercanı çıkartmak ise marifettir (Bektaş, 2017: 16). Bu pencereden bakıldığında incelenen eserdeki saliki temsil eden damlayı, dört kapıda somutlaştırmak mümkün olabilir. Bu yolculuğun sonunda vahdet-i vücûd makamına eren sâlik, insan-ı kâmil olur. Burada bahsedilen vahdet-i vücûd, tasavvufta varlığın birliğini, evrenin ve evrendeki tüm varlıkların Tanrı’nın sıfatlarının tecellisi sonucu var olduğunu ve bu varlıkların kendileri olarak değer taşımadıklarını ifade eden bir terimdir (Kara, 2005: 42). İnsan-ı kâmil ise, Tanrı’nın zâtı, sıfatları ve fiilleri ile tecelli ettiği kişi anlamında kullanılan bir tasavvufi terimdir (Kara, 2005: 43). Bu terimler hakkında fikir sahibi olmak, yolculuğu anlatan eserleri anlayabilmek açısından önem taşımaktadır. Arslan Baba ve Ahmet Yesevî ile birlikte Orta-Asya’da başladığı düşünülen tasavvufi halk edebiyatı, Anadolu’da büyük bir gelişim göstermiştir. XI. yüzyıl itibariyle devam eden akınlarla birlikte birçok ozan ve derviş Anadolu’ya gelmiştir. Tasavvufi fikirler bu sayede birçok sahaya yayılmıştır. Bu fikirlerin etkisiyle birlikte tekke şiiri ve tekke edebiyatı doğar. XX. yüzyıla kadar tekke edebiyatının tesiri ile tekke halk şairleri yetişir (Çiftçi, 2008: 373). Çoğunlukla tekke ve çevresinde gelişen bu tasavvufi karakterli Türk şiiri şairlerinin kendi bediî görüşlerini gidermek için değil de tasavvufu anlatmak ve öğretmek gayesiyle şiir yazdıkları görülmektedir (Ceylan, 2005: 43). Bu çizgide eser veren bir şair olan Âşık Daimî’nin, *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eserinde seyr ü sülûk yolculuğunun izleri görülmektedir.

İncelemeye başlamadan önce, söz konusu şiirin türü hakkında da bilgi vermek doğru olacaktır. Şiirlerin türünü, söz konusu şiirin muhtevası, teması, söylenişi ve şiirin anlamı üzerinde önemli etki yaratan mecazlar oluşturmaktadır (Albayrak, 2009: 135). *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* şiirinin türü olan devriyeler tekke edebiyatında, insanın ve evrenin Allah'tan ayrılması ve tekrar ona dönmesi felsefesinden hareketle yazılan şiirlerdir. Devriye kelimesi devr sözcüğünden türemiştir ve sözlükte devran ile ilgili, devir, zaman zaman, gece vakti dolaşan kol takımı, karakolun gezici olanı gibi anlamlara gelmektedir. Türemiş olduğu Arapça devr kelimesi ise dönme, bir şeyin kendisi çevresindeki hareketi, bazı tarikatlardaki dervişlerin dönerek yaptıkları zikir ve semâ, bir şeyin bir kaptan diğerine nakli gibi anlamlar taşımaktadır (Gedik, 2018: 457). Mutasavvıfların ifadelerinden yola çıkıldığında; yeryüzündeki varlıkların tümü, yaratıcının bir sıfatına sahiptir. Ancak insan, eşref-i mahlûkat olduğundan dolayı yaratıcının tüm sıfatlarına sahiptir. Söz konusu sıfatlar insanda tecelli edinceye dek sırayla tüm varlıklardan geçerek evrende süzülür. İnsanda tecelli etmesi durumuna ise devir teorisi adı verilir (Artun, 2011: 232). İzah edilmesi ve anlaşılması zor olan türlerden birisi olan devriyeler, yaratılışın başlaması ve sonlanması, varlığın geldiği yerden gideceği yere yaptığı yolculuktaki aşamaların tasavvufa göre açıklanmasıdır. Bu tür, âlemi dolaşan ruhları konu edinmektedir. Vücut-ı mutlakdan insana, insandan ise aslına dönene kadar geçen devri anlatmakta olan şiirlerdir (Özgökmen, 2009: 79). Devir inancında önemli iki kavram vardır. Bunlardan birisi iniş hareketi olarak açıklanan kavs-i nüzul, diğeri de dönüş hareketi olan kavs-i uruçtur. Tasavvuf sistemine göre cemadat, nebatat, hayvanat ve insanat gibi farklı varlık tabakalarını oluşturup, farklı tabiatlara bürünen ilahî nurun yapmakta olduğu bu yolculuk, dairesel bir nitelik taşıdığı için devir nazariyesi ismini almıştır (Özcan, 2015: 106). Bu yolculuk Hz. Muhammed'in "Ben nebî iken, âdem su ile çamur arasındaydı" hadisiyle de ilişkilendirilebilir. İslam inancında, zamanı gelen ruhun maddî âleme indiği kabul edilir. Maddî âleme inişin sonrasında, önce cemadat denilen cansız varlıklara, sonrasında nebat denilen bitkilere, sonrasında hayvanlara, insanlara ve en sonunda da insan-ı kâmile geçmektedir. Tüm bu geçişlerin sonunda da Tanrı'ya dönmekte ve onunla birleşmektedir. Burada bahsedilen maddî âleme inişe nüzul, yeniden Tanrı'ya dönüşe de uruç denmektedir (Özdemir, 2015: 122). Tecelli ve sudur kavramlarının, tasavvufta bir daireyi temsilen açıklanmasına devir, bu yaklaşımın sonucunda doğan edebî türe ise devriye denmektedir. Devriye türünde ortaya konan eserlere, Arap ve Acem mutasavvıflarında da rastlanmaktadır. Devriyelere ait fikirlerin öncelikle mensur eserlerce anlatılıp sonrasında belli nazım şekilleri ile manzum hale getirildiği görülmüştür (Güzel, 2004: 216).

Devriyeler ve devir nazariyesi, içerisinde fazlaca karmaşık bir düşünce tarzı barındırmaktadır. Bu türde yazılan eserleri anlayabilmek için yeterli kadar tasavvuf öğretisini bilmek, varlıklara varlıkbilimsel olarak bakabilmek, vahdet-i vücud ve tekâmül öğretilerinden en azından haberdar

olmak gerekmektedir. İncelenmekte olan *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* şiiri, tür olarak bakıldığında devriye türüne uygunluk gösterir. Her ne kadar arşiye kısmında eksiklikler olsa da Cumhuriyet Dönemi Alevi-Bektaşî âşıkların benzer bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu durum çağın getirdiği süreyi etkin kullanma sorunundan kaynaklanmış olabilir. Dâimî'nin eserinde âlemi dolaşan damla, müridin ruhudur. Şiirde açıklıkla vücut-ı mutlakdan gelip kâmil insan olmaya kadar geçen bir yolculukta yürünür. Damlanın temsil ettiği ruh bir gerçeğe erer, bu gerçekle beraber kendini kâmil insan olmaya adar. Benliğinden vazgeçerek bir yola çıkar ve bu yolun sonunda da yine vücut-ı mutlaka, kendi içine, Tanrı'ya ulaşır. Dâimî'nin yanı sıra Ahmet Yesevî, Mevlana Celaledin, Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Nesimî, Kul Himmet, Hatayî, Eşrefoğlu Rumî, Niyazî-i Mısırî, Erzurumlu Emrah, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Azmî, Şahî, Harabî, Şirî, Abdülahad Nuri, Rıza Tevfik, Neyzen Tevfik, Âşık Veysel, (Çiftlikçi, 2017: 181) Temeşvarlı Âşık Hasan, Tokatlı Nuri, Gufrânî, Dertlî, Harâbî ve Teslim Abdal (Özgökmen, 2009: 84-96) gibi birçok ozan devriye türünde eserler vermiştir.

1. Şiirin Seyr ü Sülûk Penceresinden İncelenmesi

Bir gerçeğe bel bağladım erenler

Aldı benliğimi bitirdi beni

Damla idim bir ırmağa karıştım

Denizden denize götürdü beni (Orhan, 1999: 92).

Devriye türündeki şiirin bu ilk dörtlüğünde, devir kavramına göre Tanrı'dan maddî âleme gelen ruhun yapmış olduğu iniş hareketi olan kavs-i nüzul ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bir gerçeğe bel bağlayıp ırmağa karışan damla, tasavvuf öğretisine nail olmak için bu öğretilerin verildiği tarikat denilen tasavvuf müesseselerinden birisine katılıp rehberliğine girdiği bir mürşid-i kâmilin öğrenciliğindeki tasavvuf gönüllüsünün Hakk'a ulaşmak amacıyla çıktığı yolda sadık kalması gerekli görülen kurallar bütünü olarak adlandırılan seyr ü sülûk yolculuğuna adım atmasını sembolize etmektedir. İbn Arabî'nin kuruculuğunu üstlendiği vahdet-i vücud düşüncesi der ki; her şey bir merkezden çıkmakta ve tekrar o merkeze dönmektedir (Demirli, 2012). Daimî bu merkezden ayrılmayı, *damla idim bir ırmağa karıştım* dizesi ile açıklamaktadır. Bu yolculukta geçilecek dört kapının ilki olan şeriat kapısı, yukarıda deniz olarak ifade edilmiştir. Bu dizelerde denize karışan damla, şeriat kapısındaki mürittir. *Aldı benliğimi bitirdi beni* dizesiyle, nefisini yenmeyi ve masıvayı geride bırakmayı hedefleyen salikin tüm benliğini bu yolda feda ettiği görülmektedir. Bu süreçte şeyh, müridinin nefisini sınamak ve nefisini terbiye etmek için onu çeşitli sınavlar yoluyla sınar. Bu sınavlar açlık, uykusuzluk, suskunluk ve halvet şeklinde sıralanabilir (Bilgin, 2020: 65). Denizden denize götürülen damla, türlü sınavlarla karşılaşacak salikin ilk adımlarını ifade eder. Damlanın karıştığı ırmak, katıldığı tarikattır ve onu denizden denize götüren

de yine bu ırmak, yani tarikatının öğretileri ve sınavları olacaktır. Benzer söyleyişi Âşık Veysel’de de görmekteyiz:

Göklerden süzüldüm tertemiz indim

Yere indim yedi renge boyandım

Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm

Çeşit çeşit türlü renge boyandım (Kaya, 2011: 235)

Aynı yüzyılda yaşamış, benzer kültürel kaynaklardan beslenmiş iki ozanın benzer metaforları kullanmaları geleneğin gücüne işarettir. Alevi-Bektaşî kültür çevresinin âşıklar üzerinde konu ve söyleyiş benzerliği sağladığını da düşünebiliriz. Tekrar Daimî’ye dönecek olursak:

Nice kabdan kaba boşaldım doldum

Karıştım denize deniz ben oldum

Damlanın içinde evreni buldum

Yine benden bana getirdi beni (Orhan, 1999: 92).

Dizeleri çeşitli zorluklarla ve sınanmalarla dolu yolculuğu ifade etmektedir. Burada kap ile ifade edilmek istenen, yukarıda açıklanan kırk makamdaki, makam ve hâllerdir. Salık, çeşitli makamlarda -örneğin iman etmek, ilim öğrenmek, ibadet etmek gibi- kendisini yetiştirir. Suyun biricik amacı denize varmak ise bunun en doğru yolu da içinde bulunduğu dere veya nehirde ilerlemektir (Bektaş, 2017: 18). Eserde denize ulaşma yolculuğundaki damlanın gayesi de budur. Devriye türündeki şiirin, devrin kelime anlamlarından olan “bir şeyin bir kaptan diğerine nakli” ifadesine bu dörtlüğün ilk dizesinde tam bir karşılık bulunmaktadır. Çeşitli kaplarda bulunmak, yine devir anlayışındaki maddi âleme gelen ruhun önce cansız varlıklara, sonra bitkilere, hayvanlara ve insanlara olan geçişini de ifade etmektedir. Bu geçişin en sonuncusu olan kendine, geldiği yere ve Tanrı’ya olan geçiş de bu dörtlüğün son dizesinde görülmektedir. Ayrıca damlanın içinde evreni buldum dizesi vahdet-i vücuda ve panteizme işaret etmektedir.

Buhar oldum yağdım yağmurlarınan

Toprağa karıştım çamurlarınan

Pıştım fırınlarda hamurlarınan

Üstadım sofraya yatırdı beni(Orhan, 1999: 92).

Bu dizelerde verilen görev ve yapılan sınavlarda mertebesi yükselen salikin gelişimi ifade edilmektedir. Artık tarikata ilk geldiğindeki hâli tamamen değişmiş, karıştığı tarikat sayesinde çeşitli öğretilere tabi olmuş ve yolculuğunda yeni bir boyuta erişmiştir. Çeşitli hâllere giren damla; buhar olduğunda yağmur olup yağmış, toprağa karıştığında çamura dönüşmüş, una karıştığında hamura dönüşmüş ve farklı öğretiler görerak pişmiştir. Tasavvufta şeyh olarak adlandırdığımız üstadının sofraya yatırdığı mürit, gelmiş olduğu mertebeye daha fazla zorluklarla karşılaşacağı yeni makamlara yol alır. Gidilecek yol, izlenecek usul ve hâl manalarına gelen tarikatın, şu şekilde tarifleri de bulunmaktadır: Tarikat, makamlar

arasındaki yolları kat etmek ve makamlarda yükselmek aracılığıyla yaratıcıya ulaşmayı amaçlayan kişilerin, buna has özelliklerle kurdukları yaşam biçimleridir (Kahraman, 2017: 5). Burada dört kapıdan ikincisi olan tarikat kapısının öğretileri görülür. Ayrıca bu dizelerde, yaratılışın dört unsuru olan hava, su, toprak ve ateş unsurlarına değinildiği de görülmektedir.

Çiğnediler dişlerinden ezildim

Vücut eleğinden geçtim süzüldüm

Çaldı kalem bir deftere yazıldım

İrfan mektebine yetirdi beni (Orhan, 1999: 92).

Bir önceki kısımda fırınlarda hamurlarla pişip üstadının sofraya getirdiği salık, bu dizelerde çiğnenip dişlerle ezilmek ifadesiyle yükselen mertebesinin onu daha çileli bir aşamaya taşıdığını ifade eder. Tasavvufta çokça karşılaşılan çile kavramının kırk manasına gelen Farsça çihl (چهل) kelimesinden türemiş olan çile, çihle veya çille şeklinde söylemleri de bulunur. Tarikatların bazılarında çile yerine “kırk” manasında kullanılan Arapça “erbain” sözcüğü tercih edilmiştir (Eraydın, 1993: 315-316). Bu kısım, müridin derecesinin ve sabrının ölçüldüğü kısımdır. Vücut eleğinden geçip süzülen salık, ruhanî bir yaşama geçmiştir ve artık kendisini bir beden olarak görmemektedir. Salık, Hakk’a varmak için kendi benliğinden ve dünyevî zevklerinden, masivadan arınıp uzaklaşmalıdır. Bu nefsin terbiye etmeyi de içeren bir davranıştır ve vahdet-i vücuda doğru gidilen bir yolu simgeler. Salikin kaderine levh-i kalem ile bu yolculuk yazılmıştır ve çeşitli mertebeleri geçen salık, şeyhi tarafından irfan mektebine erıştırilmiştir. Dört kapıdan üçüncüsü olan marifet kapısı, ilim ve irfan kapısıdır. Hakk’ı özünde bulmak bu kapıda erişilen bir mertebedir.

Dâimi'yim ermişlerin ereği

Cümle varlık tabiatın gereği

Ölmez bir ananın oldum bebeği

Aldı dizlerine oturdu beni (Orhan, 1999: 92).

Bu bölüm, artık seyr ü sülûk yolculuğundaki sınavlarını başarıyla tamamlayan salikin dünyadan ve kendinden kopup Hakk’a ulaştığı evreyi ifade etmektedir. Benliğinden vazgeçip kendini Allah’ın varlığında yok etmiş, tüm dünyevî zevkleri geride bırakmış ve fenafillaha ermiştir. Salikin önemli görevlerinden birisinin vücudun anlamını tam olarak idrak etmek olduğu söylenmektedir ve bu da ancak fena makamına ermekle anlaşılabilir. Denize karışıp deniz olan, damlanın içinde evreni bulup yine kendisine dönen salık burada vahdet-i vücud anlayışını göstermektedir. Hakikat, Hakk’ın salikten vasıflarını alarak yerine kendi vasıflarını koymasındır (Özkan, 2011: 12). Bir önceki kapıda marifet kapısına gelmiş olan salık, burada artık hakikat kapısına ermiştir. Devir kavramındaki dönüş de burada sonuçlanmıştır. Maddî âleme inen ruh, artık buradaki yolculuğunu

tamamlamış ve tekrar Tanrı'ya dönmeyi ifade eden kavsi-uruç hareketini yapmıştır. Devir hareketinin tamamlanmasıyla şiir de son bulmaktadır.

2. Şiirin Monomit Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi

Tasavvuf anlayışı çerçevesinde incelenen Âşık Daimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eserindeki salığın yolculuğuna, bir başka pencereden bakmak amacıyla J. Campbell'ın Monomit kuramı bağlamında kahramanın sonsuz yolculuğu aşamaları ile bakmak yerinde olacaktır. Çünkü iki metot da yolculuk aşamalarını, yolculuğa ait zorlukları ve varılan manevi mertebeleri içermektedir.

Joseph Campbell, Carl Kerenyi, Erich Neumann ve Carl Gustave Jung gibi araştırmacılara göre mitler “evrensel ve ortaklaşa bilinçdışının ifadesi”dir (Koçak, 2016: 15). Mitlerdeki benzer anlatı yapısına yönelen ve buradan esinlenen Joseph Campbell, bir terim olarak Monomit'i ilk kez 1949 yılında yayınladığı *The Hero with a Thousand Faces* (Bin Yüzlü Kahraman) (1949) adlı eserinde kullanmıştır. Mitler insanın kendi benliğini bulma sürecinde önemli bir yere sahiptir ve herkesçe kodlanmış bazı ortak semboller içerir. Bu duruma eğilen analitik psikolojinin kurucusu İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung, “arketip” olarak isimlendirdiği bazı sembolleri kolektif bilinç dışı düzleminde ele almaktadır (Jung, 2006: 233). Mitoloji alanında uzman bir yazar olan Joseph Campbell, Jung'un kahraman arketipinden yola çıkarak ileri sürdüğü teorisinde kahraman arketipini yorumlamıştır. Jung'un kahraman arketipine bakıldığında; masalların birçoğunda ve halk hikâyelerinde var olan kahramanlar, oldukları yerlerden ayrılmak suretiyle bir maceraya atılırlar. Bu macera boyunca geçtikleri uzunca ve meşakkat dolu bir yolculuğun arından ise bir yere varır. Bu yolculukta kahraman bazı badireler atlatır ve bunların nihayetinde bir ödüle ulaşarak başladığı noktaya geri döner. Bazı örneklerde ise macera yolculuğu, kişinin dünya yaşamındaki benlik ve kişilik sancısı şeklinde de aktarılır. Campbell mitlerde, efsanelerde ve halk hikâyelerinde ortak bir unsur olduğunu ve bu unsurun kahramanın yolculuğu olduğunu ifade eder. Bu türdeki öykülerin olay örgülerindeki ve karakterlerinin yaşamış oldukları değişimlerdeki çizgilerin benzer bir şekilde ilerlediğini tespit eden Campbell, Monomit şeklinde isimlendirdiği yapı içerisinde kahramanın ilerlemekte olduğu yolu formülize etmiş ve tek tipleştirmiştir (Campbell, 2010). Bu yolculuk; yola çıkış, erginlenme ve dönüş şeklinde başlıklara ayrılmış bir tür döngüdür.

Monomit kuramı, klasik anlatıların hepsine uygulanabilecek bir yöntemdir. Farklı kültürlerin ve coğrafyaların kendilerine has öykü ve destan anlatıları olsa bile özüne bakıldığı vakit dünyanın her köşesindeki anlatıların bir diğeriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu benzerliğin içerisinde dikkat çeken şey şudur ki sürekli şekil değiştirmesine rağmen garipsenecek şekilde aynı kalabilmeyi başaran o anlatının içinde görünenlerin ötesinde bir bağ olduğu hissidir. Monomit kuramının önemseydiği durum, anlatılmış hikâyelerdeki aşamaların birbirleri arasında

benzerliğe sahip olmasıdır (Güzel, C., 2015: 193). Kolektif bilinçdışı kavramı, arketip kavramı ve Monomit kavramı günümüzde edebiyatın alanlarından birçoğunda, çeşitli eserlerin sembolik dilinde çözümleme yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Campbell, hayattaki akış ve dünyada tekrar etmekte olan yapılardan ilham aldığı Monomit kavramını doğmak, yaşamak ve ölmek; bahar, yaz ve kış akışına benzer bir şekilde kahramanın hayatı ile özdeşleştirmektedir (Campbell, 2010). Kahraman, fiziksel arayışın dışında psikolojik bir arayış içerisindedir. Bir arayışa çıkan kahraman belirli bazı kademelerden geçerek bu arama hâlinin ve kademelerin sonucunda, yolculuğunu tamamlar (Arıkan, 2021: 17). Kahramanı kahraman yapan Monomitik yapıyı oluşturan döngü de; yola çıkış, erginlenme ve dönüş şeklinde sınıflandırılan dönüşme kademeleridir. Bu kademelerin içerikleri şu şekildedir:

Yola çıkış: Bu kısımda kahraman kendi sıradan dünyasından çıkar ve onu kahraman yapacak olan özel dünyaya doğru yola çıkar.

Erginlenme: Yola çıkan kahraman bu kısımda bir eşiği aşar ve çeşitli sınavlarla karşı karşıya kalır.

Dönüş: Bu kısımda kahraman, sınavları sonucunda erginlenme aşamasını tamamlar ve başka bir kişiye dönüşmüş şekilde geri döner (Campbell, 2010).

Campbell'a göre kahraman, kendi dünyasından ayrılıp bir maceraya atılır. Bu yolda çeşitli sınavlara tabi tutulur ve erginlenir. Kahraman bu sınavı geçip erginlenebilmesi için öncelikle yola çıkış evresini yaşmalıdır. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da yola çıkışın aşamalarından "Maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğüstü yardım, ilk eşiğin aşılması, balinanın karnı" başlıklarının bulunup bulunmadığı incelenenektir.

2.1.Yola Çıkış

Bir kahramanın, yolculuğa çıktığı ilk kısımdır. Yola çıkış adımı *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* şiirindeki uygunluğu bakımından aşamaları ile incelenmelidir.

2.1.1.Maceraya Çağrı

Maceraya çağrı aşaması, kahramanın sınavlarla dolu erginlenme sürecine davet edildiği ilk aşamadır ve yola çıkış için mühimdir. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da maceraya çağrı unsuru anlam bakımından görülebilmektedir. Uğruna kahramanı yola çıkararak –bel bağlanan- "gerçek", kahramanı çağırarak unsur olarak değerlendirilebilir. Şiirde ikinci bir kişi kahramanı maceraya çağırmamaktadır, ama onu yola çıkmaya davet eden bir ilahî unsur, gerçek olarak adlandırdığı bir adanmışlık vardır. İçinde duyduğu ilahî aşk onu artık içerisinde bulunduğu sıradan hayattan, insan-ı kâmil olacağı hayata giden yolculuğa davet etmektedir. Duyulan bu istek ile salık kişi, eski hayatıyla vedalaşarak yeni bir hayat kuracağı tarikata katılmak ve bunun sonucunda zorluklarla dolu bir yolculuğa çıkmak adına ilk adımı

atmış olmaktadır. Bu bakımdan “maceraya çağrı” unsuru, söz konusu eserde anlam açısından görülmektedir.

2.1.2.Çağrının Reddedilişi

Mit ve halk masallarında çağrının reddedilişi bolca görülen bir aşamadır. Çağrıya yanıt verilmemesi durumu, macerayı olumsuz yöne çeviren bir unsurdur. Çalışmaya konu olan devriyede, kahramanın çağrıyı reddi unsuru görülmemektedir. Söz konusu eserde kahraman kendi isteği ile yola çıkmıştır.

2.1.3.Doğaüstü Yardım

Çağrıyı reddetmeyen kahramanların yolculuğunda ilk karşılaşma bu aşamadır. Bu aşamada kahramanın aşacağı zorluklarda ona tılsımlarla koruyuculuk yapan bir figürün yardımı görülür. Şiirde doğaüstü yardım unsuru görülmemektedir. Kahramanın şeyhi onun yol göstericisi, hocasıdır ve ona bu yolda gerekli yardımı yapan kişidir. Lakin bu figür doğaüstü yardım olarak değerlendirmek için yeterli değildir.

2.1.4. İlk Eşiğin Aşılması

Kahraman, kader tarafından ona yardım edecek ve rehber olacak kişileştirmeleriyle beraber çıktığı macerada, güç bölgesine geldiği eşikteki muhafıza gelene kadar ilerlemektedir. Bahsi geçen bu muhafızlar, kahraman kişinin güncel alanında ve yaşam ufkunda sınırlar ortaya koyarak dünyalarını dört yön ile sınırlar. Onların arkasında karanlık ve bilinmez bir tehlike mevcuttur (Campbell, 2010: 94). Bu aşamada, kahraman kendisinden vazgeçecek sınavı ile karşılaşacaktır. Eserdeki:

Aldı benliğimi bitirdi beni

Damla idim bir ırmağa karıştım

Denizden denize götürdü beni (Orhan, 1999: 92).

dizelerde benliğini bir kenara bırakıp, ırmağa karıştığı ifade edilen kahramanın, kendinden vazgeçiş, benliğini yitirisi, çıktığı yola adanışı ifadesi görülmektedir. Bu yol onu türlü sınavlara sürükleyecektir. Ama kahraman şahsi nefsinin yok sayıp kendisini yoluna adanmıştır. Bu sınavlar onun için kendisini yetiştirmesi ve erginlenmesi için gerekli olan basamaklardır. Tarikata gelip bir mürşide bağlanan salık, burada kendi nefsi ve dünyevî zevkler ile zorlu sınavlar geçirmektedir. Kendi nefsinin öldürmek ve yeniden bambaşka bir vaziyette doğmak manalarını taşımaktadır. Vazgeçiş kavramı bu aşama için önemlidir. Benliğinden vazgeçmiş salikin kendini mürşidine teslim etmiş olduğu görülmektedir. Şiirin bu kısmında benliğini bitirecek bir vazgeçiş ve yola adanmışlık ifadesi görülmektedir. Kahraman ilk eşiğin aşılması maddesini karşılamaktadır.

2.1.5.Balinanın Karnı

Büyülü eşikten geçmek hareketinin, yeniden doğmak anlamında olması fikri, dünyanın her yerinde rahmi imgeleyen balina karnı ile simgelenmiştir (Campbell, 2010: 107). Kahramanların tutsak oldukları

aşamalar, onların kayboldukları ve ölmüş gibi göründükleri ama aslında bir eşiği aşmadan önceki sancularına ve erginlemeye hazırlık yaptıkları yerdir. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da, balinanın karnı aşamasını karşılayan bir tutsaklık dizesi görülmemektedir. Ancak tasavvuf anlayışına bakıldığında, seyr ü sülûk yolculuğunda olan bir sâlikin “çile” dönemi bu aşama için göz önünde bulundurabilir. Çile dönemi, salikin önceki hâlini artık tamamen terk edip yeniden doğduğu bir süreçtir. Bu süreç halvet olarak adlandırılan öğretiyi, kırk gün boyunca çilehane/halvethane denilen alanda, bazı ıstırap ve zorluklara sabrederek tamamlamayı gerektirir. Tıpkı balinanın karnı aşamasındaki gibi sıkıntılara sabrediş ve yeniden doğuşu temsil eder. Örnek olarak yine devriye türünde yazılmış olan Âşık Mahzunî Şerif'in, *Kendi Kitabıma Girdim Saklandım* deyişindeki “Denizin dibinde ot oldum bittim/Balığın karnından yoldular beni” dizelerini değerlendirdiğimizde, balinanın karnı aşamasının tasavvufi açıdan bir kullanımın görülmektedir. Kur'an'da “Yûnus” suresinde anlatılan Yûnus peygamber kıssası da balık karnına örnek olarak gösterilebilir. Yûnus, denize atılır ve o denize atıldığı zaman fırtına dinmiştir, Allah'ın emri ile büyük bir balık onu yutar ve Yûnus üç gün, üç gece o balığın karnında kalır (Harman, 2013). Balığın karnı figürüne İslam inancında, Yûnus peygamber anlatılarında ve tasavvufi eserlerde de çokça rastlanmaktadır.

2.2.Erginlenme

Erginlenme aşaması, kahramanın statüsündeki değişimleri sağlamaya sebep olacak öğreti ve ritüeller bütününe ifade etmektedir. Kahraman, erginlenme sonucunda tamamen farklı bir hâl alır. Maceraya yanıtı olumlu olan ve yola çıkan kahraman artık birtakım sınavlardan geçmeyi kabul etmiştir. Sınavlarda başarılı olan kahraman nihaî ödüle ulaşmakta ve erginlenme sürecini tamamlamaktadır. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*, erginlenme kısmında “sınavlar yolu ve nihaî ödül” alt başlıklarını barındırmaktadır.

2.2.1.Sınavlar Yolu

Kahraman, yolculuğu süresince birçok engel ile karşılaşmaktadır. Yolculuğun bir başlangıcı bulunur ve bu anne rahmine düşmeyle başlar. Bu yolculuk döngüsel ve bir sonu bulunmamaktadır. Tıpkı devir inancındaki gibi bir döngü söz konusudur. Şiirde de bu döngüye uygun gösterilebilecek bir su döngüsü mevcuttur. Eserde sınavlar yolu aşağıdaki dizelerde gözlemlenmiştir. Yolculukta karşılaşılan sınavlar, buhar olup yağmak, toprağa karışıp çamur olmak, hamur olduktan sonra ekmeğe dönüşüp üstadı tarafından konulduğu sofrada çiğnenip ezilmek, vücut eleğinden süzülme şeklinde ifade edilmiştir.

Denizden denize götürdü beni

Nice kaptan kaba boşaldım doldum

Buhar oldum yağdım yağmurlarınan

Toprağa karıştım çamurlarınan

*Piştım fırınlarda hamurlarınan
Üstadım sofraya yatırdı beni
Çiğnediler dişler ile ezildim
Vücut eleğinden geçtim süzöldüm
Çaldı kalem bir deftere yazıldım
İrfan mektebine yetirdi beni (Orhan, 1999: 92).*

Çeşitli formlarda sınavlarla karşılaşmak; denizden denize götürülmek, nice kaptan kaba dolmak cümleleriyle ifade edilmiştir. Tasavvuf inancındaki erginlenme yolunda da salike birçok sınama yapılacağından ilk bölümde değinilmişti. Mürşidi tarafından nefsi sinanan salik, zorlu sınavlardan geçer. Çile adı verilen dönem de bu zorluklardan birisidir. Tüm bu sınavlar ile amaçlanan salikin nefsinin terbiye etmek, sabrını kuvvetlendirmektir. Bu süreçte başarılı olan salik ise artık hayatta farklı bir mertebeye erişmiş, insan-ı kâmil olmuştur. Bu sınavlarda başarılı olduğu ise buhar olup yağmak, hamurlarla pişmek ve yeni bir bakış açısına, yeni bir forma dönüşmek olarak yorumlanmıştır. Kahraman sınavlarla erginlenmiş ve farklı bir bakış açısına ulaşmış, yeni bir kimlik edinmiştir. Sınavlar sonucunda benliğinden arınıp vücut eleğinden geçmiş, yolculuğunun eğitim kısmını tamamlamıştır. Erginlenme evresini başarıyla geçmiştir.

2.2.2.Nihai Ödül

Erginlenme aşamalarını geçen kahraman, artık nihai ödülü alma hakkına sahip olur. Nihai ödül, kahraman tipolojilerine göre değişikliğe uğramaktadır, ama esas olan kahramanın bir aydınlanma yaşaması ve dünyayı o aydınlanma etrafında yeniden şekillendirebilmesidir. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da nihai ödül aşağıdaki dizelerde gözlemlenmiştir:

*Karıştım denize deniz ben oldum
Damlanın içinde evreni buldum
Yine benden bana getirdi beni (Orhan, 1999: 32).*

Kahraman, bu dizelerde ulaşmak istediği nihai ödüle ulaşmış, yepyeni bir kimliğe bürünmüştür. O, artık bu yola ilk çıktığındaki kişi değildir. Geçtiği zorlu yollar sayesinde erginliğe ulaşmıştır. Yine benden bana getirdi beni dizesi, iç benliğinde erginlenmesi ve denize karışıp denizin kendisi olması, damlanın içinde kendini bulması ve ölmez bir ananın bebeği olması da kahramanın yeni bir seviyeye ulaştığını ifade etmektedir. Salik, tarikattaki yolculuğunu tamamlamış, erginlenmesinde başarılı olmuş ve sonunda ödülüne ulaşmıştır. Bu ödül insan-ı kâmil olmak, vahdet-i vücuda erişmektir. Bu yolculuk başından beri ruhanî bir yolculuk olduğu için, ödülü de ruhanî bir olgunluktur. Arayışının ve karşısına çıkan zorlukların sonunda kahraman asıl olanın kendi içerisinde bulunduğunu anlar. Bu durum şiirin başından beri damla olduğunu bildiğimiz kahramanın, evreni yine damlanın içinde yani kendisinde bulduğunu söylemesiyle anlaşılır. Amacı bu sınavlı

yollardan başarıyla geçip bu öğretilerle donanmak olan kahraman, istediği mertebeye ulaşarak bu yolculuğu tamamlamıştır.

2.2.3.Dönüş

Bir Gerçeğe Bel Bağladım'da dönüş aşaması noktasında şiire anlamsal olarak bakmak gerekmektedir. Devriye türündeki şiirin anlattığı devir yolculuğundaki *uruç* hareketi, yeryüzüne inen ruhun tekrar Tanrı'ya döndüğü aşamadır. Son dörtlüğe bakıldığında:

Dâimi'yim ermişlerin ereği

Cümle varlık tabiatın gereği

Ölmez bir ananın oldum bebeği

Aldı dizlerine oturdu beni

dizelerdeki cümle varlık tabiatın gereği ifadesi bir ölümü temsil etmektedir. Bebeği olduğu ölmez ana ifadesi ise toprağı ifade eder. Bir ruhun bedenden ayrılıp Tanrı'ya dönmesindeki unsurlardan birisi de ölmektir. Şiirin bu kısmında devriye inancına göre ilkin maddi âleme iniş *-kavs-i nüzul-* yapan, buradaki aşamalarını tamamlayıp ölerek Tanrı'ya tekrardan dönüş *-kavs-i uruç-* yapan bir ruh anlatılmıştır. Tasavvuf inancında var olan Tanrı'ya geri dönüş hareketi, dünya üzerindeki varoluşunu başarıyla tamamlamış bir ruhun Tanrı'ya ulaşması şeklindedir. Şiirin bütününe bakıldığında yola çıkan damla bir ırmağa karışarak nice kaplara dolmuş, çeşitli sınavlardan geçmiş ve en sonunda da varmak istediği menzile, yani Tanrı'ya ulaşmıştır. Bu anlamda bakıldığında söz konusu eser, "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu"ndaki dönüş maddesini de karşılamaktadır.

Sonuç

Âşık Daimî'nin *Bir Gerçeğe Bel Bağladım* eseri tasavvufî açıdan ve Monomit kuramı aracılığıyla incelediğinde, hem tasavvuf öğretisine ve bir müridin yolculuğuna uygunluğu hem de bir kahramanın yolculuk evrelerine uygunluğu tespit edilmiştir. Seyr ü sülûktaki bir salikin geçtiği yollar, dört kapı-kırk makam öğretisinin karşılığı, yolculuk sonunda erilmesi gereken manevî mertebeye ulaşıldığı eserde gözlemlenmiştir. Devriye türünde yazılan şiir, devir nazariyesine göre bir ruhun maddî âleme gelişini, bu âlemdeki yaşadıklarını ve tekrar Tanrı'ya dönüşünü anlatmaktadır. Monomit kuramına bakıldığında ise, bu çalışmanın sonucunda, yola çıkış kısmına ve maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğaüstü yardım, ilk eşğin aşılması ve balinanın karnı alt aşamalarına, erginlenme kısmına ve sınavlar yolu, nihaî ödül alt aşamalarına ve dönüş kısmına uyan veriler yorumlanmıştır. Kahramanın yolculuğu bağlamında Monomit kuramına göre incelenen *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da kahraman çok sayıda sınava denk gelmiş ve bütün bu sınavlarda başarı sağlayarak Hakk'a ulaşmıştır. Bunların sonucunda kahraman nihaî ödülle ulaşabilmeyi de başarmıştır. Nihaî ödülle ulaşan kahraman, başarılı olduğu sınavların sonucunda daha önce var olan benliğinden arınarak erginlenme sürecini başarıyla tamamlamıştır. Tasavvuf etkisiyle yazılmış bir şiiri çerçevelerin dışına

çıkarak, alışılmışın dışında bir yaklaşımla incelemeyi amaçlayan bu çalışmada devir kavramındaki hareket ile Monomit kuramındaki yolculuğun ortak noktaları bulunmuş ve bunlara göre inceleme yapılmıştır. Seyr ü sülûktaki yolculuğa başlangıç, sınavlar ve fenafillaha ulaşmak; devir hareketindeki kavs-i nüzul, maddî âlemdeki aşamalar ve kavs-i uruç yolculukları, Monomit'teki yola çıkış, erginlenme, dönüş aşamalarıyla örtüşmektedir. *Bir Gerçeğe Bel Bağladım*'da anlatılmak istenen tasavvufî yolculuk ve devir hareketi Monomit yaklaşımıyla kahramanın yolculuğu olarak değerlendirmek de mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, Y. (2022). Tasavvufun ortaya çıkışı bağlamında Ashab-ı Suffe'nin tasavvuf düşüncesine etkisi. Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Albayrak, N. (2009). Türk halk şiirinde biçim ve tür sorunu. *Halkbilimi Dergisi*, 2 (3-4), 133-186.
- Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Arıkan, S. E. (2021). Campbell'in monomit kuramı bağlamında Kökin Erkey sestanı. *Kültürel Miras Araştırmaları*, 2 (1), 16-21.
- Artun, E. (2006). *Dini-tasavvufî halk edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2011). *Dinî-tasavvufî halk edebiyatı metin tahlilleri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Ata, E. N. (2019). Daimi, İsmail Aydın. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/daimi-ismail-aydin>
- Aynî, M. A. (1985). *İslâm tasavvuf tarihi*. İstanbul: Akabe Yayınları.
- Bektaş, A. (2017). *Dört kapı*. İstanbul: Nefes Yayıncılık.
- Bilgin, C. (2020). *Tasavvufî tarikatlarda seyr-ü süluk âdabı ve tasavvufî bir kavram olarak nefis*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Campbell, J. (1949). *The hero with a thousand faces*. Princeton: Princeton University Press.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (çev.: Sabri Gürses), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2005). *Böyle buyurdu sūfî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Coşanay, B. (2017). Tasavvuf düşüncesinde seyr-i süluk üzerine bir inceleme. *Anasay*, 2, 199-216.
- Coşkun, M. (2018). Seyr-ü süluk çerçevesinde mürid ve mürşid kimliği. Bursa: Ulusağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çiftçi, C. (2008). *Tasavvuf kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çiftlikçi, R. (2017). Aşık Sıdkî Baba Divanı'nda devriyeler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5 (11), 179-198.

- Çınar, F. (2016). *Sûfinin erbaini*. İstanbul: Mavi yayıncılık .
- Demirli, E. (2012). *Vahdet-i vücûd*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42, 431-435, İstanbul: TDV Yayınları.
- Eraydın, S. (1993). Çile. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, 315-316, İstanbul: TDV Yayınları.
- Erhayat, F. A. (2019). Aşık Daimi ve aşık edebiyatındaki yeri. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gedik, N. (2018). Konevi düşüncesinin Türk edebiyatına yansımaları olarak devriyye nazım türü. *III. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu*, 454-477, Konya: NEÜ Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 soruda tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Güzel, A. (2004). *Kaygusuz Abdal*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, C. (2015). Monomit teorisi bağlamında Bayan Toolay Destanı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 36, 191-206.
- Harman, Ö. F. (2013). Yunus. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43, 597-599, İstanbul: TDV Yayınları.
- Jean-Louis Michon, R. G. (2012). *Aşk ve hikmet yolu tasavvuf*. (çev.: Nurullah Koltaş), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (çev.: Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Kahraman, A. (2017). Yunus Emre Divanı'nda şeriat, tarikat, hakikat ve marifet (dört kapı). *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 1(1), 1-18.
- Kara, M. (1977). *Din hayat sanat açısından tekkeler ve zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, M. (2005). *Dervişin hayatı sûfinin kelâmı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kırgız, Ş. (2018). Joseph Campbell'in monomit kuramı üzerine bir çalışma: Siegfried'in sonsuz yolculuğu. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 86, 107-120.
- Koçak, A. (2016). *Mitlerle varoluş yolculuğu*. İstanbul: Alfa Basım Yayın .
- Koran, O. (2022). Cesare Pavese'nin Ay ve Şenlik Ateşleri adlı romanının monomit teorisi bağlamında incelenmesi. *İdil*, 91, 361-367.
- Meçin, M. (2020). Felsefe ve tasavvufta sefer metaforu: Aklî ve manevî yolculuk. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 54, 330-353.
- Orhan, Y. A. (1999). *Aşık Daimi hayatı ve eserleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özcan, T. (2015). Âşık Veysel'in Göklerden Süzöldüm Tertemiz İndim şiirinin devir nazariyesi bakımından incelenmesi. *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 105-112, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser .
- Özdemir, A. (2015). Tasavvuf felsefesi içinde Âşık Veysel. *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, s. 113-123, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- Özgökmen, M. (2009). Türk islam edebiyatında ilahiler, nefesler ve devriyeler. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, F. H. (2011). Eşrefoğlu Rumi Divanı'nda dört kapı kırk makam. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 59, 253-278.

Sayıcı, F. (2019). Joseph Campbell'ın kahramanın sonsuz yolculuğu modelinin yol filmlerine uygulanması: "Easy Rider" örneği. *İdil*, 59, 831-843.

Yılmaz, A. vd. (2007). *Makâlât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Zaman, S. (2008). *Derinliklerin ozanı Aşık Daimi*. İstanbul: Can Yayınları.

EK

Bir gerçeğe bel bağladım erenler
Aldı benliğimi bitirdi beni
Damla idim bir ırmağa karıştım
Denizden denize götürdü beni

Nice kabdan kaba boşaldım doldum
Karıştım denize deniz ben oldum
Damlanın içinde evreni buldum
Yine benden bana getirdi beni

Buhar oldum yağdım yağmurlarınan
Toprağa karıştım çamurlarınan
Piştim fırınlarda hamurlarınan
Üstadım sofraya yatırdı beni

Çiğnediler dişlerinen ezildim
Vücut eleğinden geçtim süzüldüm
Çaldı kalem bir deftere yazıldım
İrfan mektebine yetirdi beni

Dâimi'yim ermişlerin ereği
Cümle varlık tabiatın gereği
Bir ölmez ananın oldum bebeği
Aldı dizlerine oturdu beni (Orhan, 1999: 92)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makalemiz Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Our study does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Her iki yazar bu çalışma için eşit oranda katkı sunmuşlardır./Both authors contributed equally to this study.